

СТРАЖИЛОВО

Власник и уредник
ЈОВАН ГРЧИЋ

У Новом Саду, 16 маја 1893.

ПЕСНИШТВО

ПУПОЉКУ У ЦВЕТУ

Госпођици Е.... Б.....ј.

Село је жарко сунце, да бледи месец сине,
На црну земљу пала пролетња појца тиха,
Анђо се мира спушта е високих својих двора
Па људе санком ниша.

Пролетњи санак снови и лепо шарно цвеће,
Пролетњим санком мири зелена, бујна трава,
Престао цвркут тичји, нестало жагор људски,
Све мртвим санком спава.

Само у врту цветном, где бајно цвеће мири,
Играју лако коло вилинска красна чеда,
Све виленици млади и виле лаке миле —
Бледи их месец гледа.

И где виленик млађан, најлепши међу свима,
Из вилинекога кола крадом се ено губи
Па шеће красним вртом кроз цветне оне леје,
Да цвеће грли, љуби.

Удес је тако хтео, да месту оном стигне,
Пулољак где по ружин пролетњи санак снови,
А око њега свуда обрасло голо трње
Па цветак чува, скрива.

Диге се млађан смело над голим онштрим трњем,
Пулољку стигне ближе, бела му обви недра —
Видо га нико није, једино голо трње
И поноћ нема, ведро.

Слатке му збори речи, љубав му своју нуди —
И цветак бурно дише, дршћу му слабе груди,
Љубав је силна, моћна, савлада слабу душу,
Љубав се у њој буди.

Он млађан моли нежно пољубац један само,
А цветак дршће, бледи, уста му пружа своја,
И севну пољуб ватрен, и пољуб стигне пољуб
Сред цветног перивоја.

Мрко погледа трње, ал јадно моћи нема,
Љутило тресе главу и мрке своје власи,
Плаче за лепим санком невиног до сад цветка
Па земљу росом кваси.

Свапула рујна зора, пролетње грану сунце,
Да дивно чудо види, по свету да га шири:
Где синоћ још стајаше нејак пулољак ружин,
Сад красна ружа мири.

Али на лицу бледом росна се суза блиста!
За што ју јадна проли? Зар вако еретна није?
Жали, што прође доба невиног, чедног санка
Па росне сузе лије.

КНЕЗ БОРИЧ

ЖАЛОСНА ИГРА У ПЕТ ЧИНОВА

НАПИСАО Е. СИГЛИГЕТИЈА

С мађарског превео Благоје Бранчић

Седма појава.

РУЖА (долази и стане с леђа); ПРЕЂАШЊИ

БОРИЧ

Је л' одсев мука паклених —
На груд ми пао камен — гуши ме —
Матер ми на целенгир метнули
Па ја целате не удавих, ох!
Крв! Крв ће само то угасити.

БОДОМИР

Па и други су клеветали је.

БОРИЧ

Ал не пред сином, није преда мном!
Тек улизице причаху к'о сан,
К'о причу. Па је боло и тај сан,
Но сада кажу, да краљ Коломан
То није сањо, но се збило баш.
И гле, који су са мном устали
Да буду моја помоћ — верују.
А ко ме штити? Нико, до ја сам!
Бар кога да се косне погрда!
Ал има правде, грозне освете
Од горе, с неба: Ето судије,
И тужитељи што потвореше
И што јој лепо име отеше,
Сад за њу иду у смрт сигурну,
(с грозним смејањем)
Да умру за част, коју згазише.

БОДОМИР

Па поправиће!

БОРИЧ

Поправиће, да!

Док досну, куд ћу ја их послати:
У напо, јер су то заслужили.
Ја мрзим те што водим, презирем,
А мрзим и њих, против којих смо!
Судар ће бити то два облака:
Нек падну, једно друго прождирућ!

БОДОМИР

Зле мрзи, али добре разликуј!

БОРИЧ

Шта беше него љубав живот мој,
И милост и доброта, радост, сав...
Ал дођох ту у земљу страшила,
У подземалски свет, пун демона,
Пун бесне рике и потварања,
Те крв ми, пређе чила, замрзну,
И у срцу ми људство изумре
Те само сенке видим свуда ја,
Ужасне, гнусне, глотне ликове —
На пример краљ са круном прљавом
Те за то круну скида, баца је,
И мени гневно виче: копиле!...
У моје мајке сенку крије лик
И на ме гледи страхом застрашен
Те бежи...

БОДОМИР

Море, прођ' се тога сад!
Освести се, јер лаж је —

БОРИЧ (борећи се собом)

Лаж је, да!

Да један језик има читав свет
И да ми виче ту реч у ухо,
Опет бих чуо материну реч
Што она каже... Питаћу је баш,
Не! Не... ја не смем уста скврнити
Тим гадним питањем... Ни мисо та
У глави мојој не сме трајати.

(Рогови, трубље)

БОДОМИР

Хајдемо к војсци. Мисли на Бога!

БОРИЧ

Са таком војском још се надати!?
(видећи Ружу)
Уклони кћер, јер нема победе,
Већ биће гробља. Ружо, иди куд,
Па тражи радост.

РУЖА

Радост? То је — смрт!
Да, то ја волим: смрт, да погинем!

БОРИЧ

Ох, ја је волим, смрт је за ме спас,
Јер она ће ми јаде пресећи
И можда још и веће збрисати.

РУЖА (одушевљено)

Јер прекаљена душа узлети
А трошни део доле остаје.

БОРИЧ

Јест, ако сад у боју погинем,
Не морам клети, нити мене ко,
Јер ако није била пушта лаж —
Можда бих своју мајку проклињо;
А ако јесте, ја бих цео век
Измишљао и биро освете
За мајку, те бих вазда лио крв —
А с тог би мене клео цео свет.

РУЖА

Умрећу сад, да клетве не буде.

БОДОМИР

К'о луда збориш, да л' си луда бар?
(Ратни повици, трубље)

РУЖА

Да, боље, оче, ако погинем.

(Наставиће се)

БОРИЧ

Ти не ћеш у бој; иди, спаси њу!

БОДОМИР

А ти? Ти ниси отац!? За што ти
Баш тражиш смрт.

БОРИЧ

Јер ја сам још и син,
Што бежи сам од себе.

РУЖА (себи)

Исто ја.

Умрећу, дакле, при том остајем.

БОДОМИР

Већ чујем бој. Хајдемо. Даће Бог,
Да победим и тад ће држава
Пред твоју мајку пасти ничице
Те тим најлепше лаж опроврћи
(све јаче се чују повици)

БОРИЧ

Ха, добро збориш. Хајд на освету!
Да надбијем, па да се осветим
Ил нека кажу: Паде за матер! (Оду).

РУЖА

Нек рекне за мном слатки благослов:
Зар за ме, Ружо? За ме погибе?... (Оде).

МИШКО УБОЈИЦА

Слика

А ва дана дуваше јак јужни ветар те се брзо растопи сав снег с планина и још само остадоше по осојима дугуљаста, полузамрзнута снежна платна, поткожушена према земљи, а избраздана малим потоцима. У то се доба чује, кроз мирну и влажну фебруарску ноћ, тужно шиштање шљука и чим се први слободан дап пађе, дигосмо се нас двоје за њима. Спремни да газимо добро на-квашену и мочарну земљу, да се влажне и набујале шибљике не сусрећу са голим рукама, ми смо пешачили од јутра до мрака, уморни, као војници на маршу, и зловољни, као ловци без лова. Видимо обоје, да тога дана „нема среће“, па се опет

радознали пробијамо кроз узане и влажне дубодолине и стрме вртаче, што су обрасле густим, сад поцрнелим, шипражјем, не би л' нам се за који час продужила та, увек богата, нада на срећу. Док најпосле про-ђосмо кроз један стрм и узан поток, који нам искрено показа „своја празна недра“, душа стиже до јабучице, а сунце лагано утону за први брег пред нама. Доста је било што се погледасмо! Куће нам далеко, још се само лепо види голо и обло брдо, испод кога се спушта варош у равницу. Влага нам натопила хаљине, пушке одва-љују рамена, жеђ и умор испекли усне, осушили грло, а још пред нама толики пут, за који се нема кад одмарати. Сваким ча-

сом око нас све већа тишина и све тамније. Из дубине се почела да диже густа, беличаста магла, лагано заклања велике, црне букве и првенкасту ситногорицу и онако раздушена тихо се диже из попора, од куда је, како се чини, неки снажни мехови потискују, али стално и равномерно дижу у вис.

Мој друг затури руку преко кундака од пушке, смаче капу на потиљак и збриса ону влагу и зној с чела.

— Ми онамо, рече и показа руком према вароши, ми онамо не ћемо стићи ни до по ноћи, него можемо само да „прескочимо“ ово брдо иза нас, па да одемо до једног мог познаника... знаћеш га и ти: Мишко Убојица, старенина кордонски. Дочекаће нас, веруј, лепо.

То је била лепа мисао и о њој се није дало дуго размишљати. Док смо за тим обоје упоредо ишли, по доста широкој путањи, томе човеку са тако необичним надимком, мој се друг одужи на „свој начин“ прво овом несрећном дану. Ономеу се после неких места, камо ни смо могли данас стићи, а „ако нигде шљука нема, ту их сигурно мора бити“, али, ни самом себи, видим, не поверова много. Зарече се, да се не ће скоро ломити за овим „шумским ђаволом“, али одмах додаде, како је чуо, да су са оне стране реке неки јуче „дигли седам и убили пет комада“ и најпосле се сети овога Мишка, кога више зову по надимку, те ми поче доста живе о њему да прича.

— То је чудан човек са више среће по памети, али скроз непојмљив. Пити је сад, као пре једног сата, пити ће такав бити после сата. Знамо се добро, али, искрено ти кажем, ја га се тако радо не леним. Мани га!

Мој друг се преко пушке ухвати за крај од капута и два пут отресну њоме, па онда настави:

— Главно је, што он... Мишко, срца нема... Разумем овако срце, што се у другом смислу каже. Тај у своме веку није ништа учинио, за шта би неки пут зажалио, или што би пожелео. Ни сам управо не знам шта је то и од куд је то! Мени се чини, да је то нека мемерљива

сила, коју човек само осећа, осећа је чулима, али је не може да појми. О томе се не да мислити!... Него, што сам ја почео неке своје теорије да причам, тек у главноме је он за мене загопетап. У њега се сплеле све саме супротности, од којих се свака пушта у своју крајност толико смело, да сломије сваку препону, а и толико јасно, да се види и најтајнија њена страна... У све то гледамо ми, као у „забрањену јабуку“, жељни да је по пекад загриземо, али увек стегнути овим кругом, што се зове здрав разум. Свега тога код њега нема! Његова жеља нема тежину, којом би се заленила за земљу, или коју би ограничио какав закон или ред. Он се у свему смело пушта за својом вољом, не водећи рачуна о свршетку, као ни о опасностима, које су му тада на путу. Осећа снаге у себи, а то је много! Па још свему томе додај његово срце, или управо замисли га без срца и то ти је убојица!... Ево само ова ситница, што ми је сам причао. Волео је, каже, једног голуба, волео га ни сам не зна за што. Био је од обичних голубова, са широком ђубом и великим запонцима, а беличаст... Звао га је, чини ми се, гаћаном. Па једног јутра суне кобац, дограби голуба, па с њиме преко плота... Убојица потрчи за њим, опали из револвера... опали, као да би се каменом бацио, где би га и могао погодити!... Кобац, каже, испусти голуба и оде. Ништа жалосније, вели, није било видети, но ту тицу, тог његова голуба. Пао на земљу, једно му крило извијено, и испод њега расечене груди, па се види где кроз рану одскаче бела цигерица. И још гледа тужно и уплашено! Тад се убојица ражалио! Рече ми, да је плакао... и веруј да је плакао, сигурно је плакао! После је савребао конца, ранио га и онако живоме испекао прво поге, па избо очи и све перје почунао, док није липсао... А зар те, запитах га, није жао било?... „Нисам, рече, никад веће задовољство имао, но тада, само ми је било криво, што онако брзо липса!“... А све је то учинио!... Знам да је учинио! Колико волим да сам с њиме, увек сам га се и плашио. Осећао сам, да иза оне његове љубазности, оне

пријатне спољашности, да иза свега тога
www.vipriv.viprivrituљена, али ипак јака, дивља
страст, којом би и мене могао мучити, као
и онога копча. Само ти кажем, то се не
види, то се само осећа. Чини ми се да у
томе видим неки невидљив прет, који ми
прети и шапуће: чувај се!... Видећеш и сам!

Мој друг заћута, те се обоје у корак
дохватисмо самога врха тог брда, које је
ваљало „само прескочити“! Око нас већ
све тамније, да се једва распознају нај-
ближи жбунови ситне шуме, а остало се
нејасно црни у мраку. Над целом се око-
лишом осећа свом снагом тих и непомичан
дах ноћи, кроз који по некад више наших
глава прохуји неразговестан шум, што до-
лази с планина. По блиском небу светле
крушне беличасте звезде. По некад са
стране из планина засија пуна, округла
ватра пред каквом појатом и ми је час
губимо из очију, кад се иза густог ши-
пражја заклони, или се подуже јасно и не-
покретно светли, док се иде преко равне
голе утрине.

Почесмо се спуштати низ брдо. Ни на
десет корака не видимо пут, само нас
земљиште води у неку јаму, која је пре-
дивена густом, непровидном помрчином.
Па још, уз све то, пред очима ми топла,
позната соба, коју сам јутрос тако рад-
досно оставио... Ја видим како светлост
од лампе са мога стола пријатно сија на
све стране... видим своју постељу, осећам
прави умор и идем на конак Мишку Убо-
јици!

— Видиш, настави опет мој друг, тај
исти Мишко живи ту, у селу, сам, као
пустиник. Варош му је, што се каже, до
поса, а по своме послу и својој служби
може живети и тамо, као и овде, а он
изабрао село... зар то није чудо!... Јане
је седео тамо... у вароши. Воли друштво,
воли да седи, да пије, весели се, али, чу-
дновато: не нева. Тај с нама није никад
запевао! И кад је највише весео, не мо-
жеш му нешто особито опазити. Неки пут
само сам каже: „ово вреди!“ А да не
каже, по њему, по његову лицу, не би
могао опазити... Такав је и кад тако
не каже. Узми само то, што се пре-
селио у село... Видећеш да је ствар

таква... таква... чудна, са свим чудна!
Седели смо нас двоје једне ноћи у једној
кафани тамо у вароши. Седимо обоје за
једним столом... обоје ћутимо... ништа ту
нема необична! Момак распрема ствари
по кафани, лупкара столицама, погледа на
нас, као да вели: та и за вас је време!...
Мишко, кажем ти, обичан... Није био ни
нерасположен, ни љут, ни жалостан. А што
ћути он, исто тако ћутим и ја. Као да га
сад гледам: затурио се леђима на сто-
лицу, погом одурио о подножје асталско,
те се сав запео заједно са столицом и
гледа више себе некуда у таван... После,
кад се све свршило, учинило ми се да је
на његову лицу био израз неког напре-
гнута размишљања... Ал' кажем ти, то
сам после помислио!... Тада од једном
трже ногу од астала, столица брзо паде
на све четири ноге, а он лупи обема ру-
кама по асталској табли и гласно рече:
волиш ли ти село?... Како је, помислих,
то питање? Хтедох од почетка, разумеш
већ и сам, а он, мислиш, да ме чује, да
ме слуша... Ништа, брате, од свега, по се
диже са столице, а још на асталу држи
руке, па онако пригнут рече: „сутра се
спремам за село!“ И ето га!... Али зашто,
крошто, то ни онда, ни сад, нити ће икад
рећи! Само толико: „идем“ и оде!...
После сам чуо за неку женску... по то су
већ гатке!... како је ишао преко Саве...
Путовао све ноћу... Знам да су говорили
о некој Шокици, како су га они отуда
јурили на коњима, али... Па ко и то зна!
Не бих смео рећи да није, као ни да јесте.
Све он сме, све он може, само кад хоће...
разуме се, кад то он хоће!...

Иза једне мале окуке засија слаба све-
тлост са два прозора и мој друг показа
руком ту кућу и рече: „Ту смо!“ Није
нам требало дуго, да се прво провучемо
кроз узане вратнице на авлији, да се кун-
даком бранимо од домаћнова пса и да у
половини сусретнемо њега... самог дома-
ћина... са гвозденим шишком у руци и
како у два три маха љутито викну на
свога пса, да нас остави. Мени би при-
јатно, што нам се од истине обрадова, те
е лакшим срцем уђох у малу и доста при-
јатну кућу.

(Наставиће се)

Илија И. Вукићевић

МРКИ ВУК

ИСТОРИСКИ РОМАН АДАМА КРЕХОВЈЕЦКОГА

ПРЕВЕО С ПОЉСКОГ РАЈКО

(Наставак)

Нај смех узбуди наново беснило у Борковицу.

— Излази, брже! — викне на Готфрида.

У тај мах приђе Маћку један од његове дружине. Беше то омален човек и изгледаше са свим кукавно. Примаче се што могаше ближе и журно шапну:

— Штеди Немца... то је превара...

Маћко подскочи на коњу.

— Иди отале, Скоро! — рече гневно.

Ал' тај Скура не узмаче.

— Слушао сам ја, што се је говорило — рече — међу посадом. Кнез је лукав, хоће да се, твојим рукама, опрости тога Немца, јер је драган лепе му жене...

— Ха! ха! — засмеја се Маћко. — Може то бити... — У тренутку му падоше на памет непрекидане речи Хенрикове, којима хваљаше дражи Мехтилдине и пуни зависти му погледи, које бацаше на Готфрида, а најпосле јасна жеља кнежева, да натера на борбу мршавага Немца. Све му то дође на ум, а уједно се сети оних љубавних погледа, које му шилјаше Мехтилда. — Била би добра шала! — помисли.

— Скоро! — рече гласно. — Ја ћу, у начој томе, убити Немца, јер ме је исмевао насји син; али лепе Мехтилде не ћу оставити Хенрику!... То ће бити почетак освети... Пази ти добро на све, па ако се пружи прилика, макар још данас уграбили Немицу...

Ударише у бубње — знак борби.

— Излази! — цикну Маћко, ободе коња и пусти се трком. Готфрид јахаше полакко. Окомио коње и као да чекаше нападај. Борковиц се устрми на њега, као муња. Сударише се штитови, одјекнуше оклопи, коњи поклекосе на стражње ноге, проишњујући се предњима у вис.

Готфрид притеже коња, одскочи и свом снагом намери у груди Борковицу. Али општрица се одби од железна оклопа, — по ударац беше тако јак, да се Маћко заљуља и рикну од зала.

Не пазећи више на погубао, која му прешаше, баци своје коње и, тргнув кратак нож из корица, ободе опет коња остругама и полети на

Немца, сукобив се с њим тако близу, да гледаху, бесни, један другог око у око.

Гласан жамор престрављености зачу се међу дружином Маћковом. А и из ходника замачких допираху пригушени крици, и час по час, гласнији смех кнежев.

— Брани се, Готфриде! — викаше Хенрик.

— Спремај се на смрт! — врштане Маћко, ван себе од беснила.

И крешући штитом о Готфридов штит, гађаше га ножем. Немац се, с великом одважношћу и присебношћу, уклањаше тим ударцима, ако му се и беше тешко бранити; не хтеде зар пуштати коња из руке као Маћко, а оно, одбив се од оклопа Борковичева, омаче се и забоду у бок његова коња. Коњ се успропада, ђипаше, фркаше. Час се пропињаше, час кледаше а све ближе срљаше на коња Готфридова. Наједаред скочи тако јак, да је, у том силовитом покрету, одбацио велики штит Немчев. Борковиц уграби ту прилику, па у тренутку удари ножем у откривене груди Готфридове. Али ударац не беше смртан, железни прстенови на панциру не пустише општрице сувише дубоко. Немац јекну, пусти коње, па исуку мач из каније.

Али беше већ прекасно. Маћко га другим ударцем погоди у грло, на оно место, где се оно, покривено слабијом жичаном мрежом, помаљаше испод шлема — и сјури нож до дршка.. Готфрид се, без јеке, сруши на земљу. Али у исти мах и коњ Маћков, смртно рањен копљем Немчевим, тресну о земљу, наваљујући се својом тежином на витеза.

Настаде ужасна граја и крика. Мислило се, да су оба борца погинула; дружина Маћкова прискочи у помоћ господару, који лежаше на земљи, Жеганци дизаху Немца, који још крчаше. Беше ужасна забуна, из ходника се стрчаше гомилама, и сам кнез пође, а пред њим трчаше лена Мехтилда раширених руку.

Маћко лежаше, међу тим, притиснут тежином коња и свога оклопа.

— Скоро! — врштане, — свуците с мене то убијено кљусе, па ме дижите... Здрав сам и читав.

Дизаху га тада у густом мраку, јер се жегањска момчад скупила с буктињама око Немца и стараше се да пробуди у њему живот, кога више не беше.

Радостан Скора креташе се око Маћка, да га брже подигну, кад ал' наједаред у мало не крикну.

Отискујући окупиљене витезове, дрхћући од ужаса, с очајном вриском притрча Мехтилда.

— Убијен! — врисну.

А Маћко већ беше на ногама и дочека ју у загрљај, у који она срљаше без отпора.

Не могоше се ни часа часити. Ваљало се користити противничким немаром. На миг Скорин опколише Мехтилду и дадоше Маћку коња; а он уседе на њега, пограби Мехтилду и намести ју уза се, после тихо даде знак.

У смакнутим редовима крену се дружина Маћкова на капију. Не чувана у тај мах, јер се сва страна стрчала к Готфриду, та капија беше отворена. Еле Маћко јурну сада трком и користећи се опћом забуном, негоњен, умаче изван градских међа, са читавим својим друштвом. Слушајући топот и звуку оружја, која се губљаше у даљини, кнез Хенрик се злобно засмеја.

— Опростио сам се незваних гостију — мишљаше с радошћу, а погледајући на Готфрида, који лежаше на земљи без живота, додаде у духу: — И тога сам се опростио!...

А мислећи тако обзираше се жељним погледом, не би л' угледао лену Мехтилду, коју мишљаше тешити у њену удовиштво.

— Где је Мехтилда? — викну најзад, јер је не могоше нигде да спази.

Нико му на то не знаде одговорити, јер нико не опази, кад је уграбљена; а сви се сада досетеше, за што је пан Маћко тако напрасно утекао.

Кнез је беснео од жалости и зала, али то му није помогло.

Разаслана, на све стране, потера вратила се без успеха — дружине Маћкове нестале без трага.

А међу тим Мехтилда, несвесна, дрхташе загрљена рукама Маћковим и не беше ни сама на чисто, шта се то из небуха догоди.

Страхујући за живот витежев, који је чудним начином овладао њеном душом, потрчала је к њему у очајању, држећи, да ће га затећи мртва — наједаред осети се у његову наручју,

отета, уграбљена, неспособна да прозбори реч, ни да се опире.

Ветар се сада титрао распуштеном јој косом, гладио ју по лицу, а она, затворених очију, осећаше само, да ју нека незнана сила носи у далеки простор, у свет непознат и туђ. Хтела је да виче, ал' јој глас замираще у грудима, срце престајаше да куца, и падаше у несвест, у којој се капто, као страшна мора, појављиваше високи, мршави, крвави труп Готфридов..

Не оде сад Борковиц, у овај мах, у немачке крајеве, као што смераше, него се из Жегања, скупа са својим живим пленом, врати из ненада у Кожмин.

Пан Сенђивој од Чарикова прекрети се од чуда, кад дознаде за то.

— А на што ти та жена? — прогунђа. — Наслади се њоме, ако ти се допада, ал' је не држи код себе, јер то ти је тако, као да држиш гују у недрима...

Ни Маћко прва не мишљаше друкчије. Жеља за осветом управљаше њиме у онај мах, кад је, не могући добро ни размислити, шта ради, уграбио Мехтилду из жегањскога замка. После беше и у неприлици, шта да почне с том Немцом, и волео би, да је се отресе. Али Мехтилда беше врло лепа, а њене црне очи гледаху на Маћка, као да ће душу да му прожегу.

Борковиц доселе не обрађаше оштрије пажње на жене. Презирао их је, а миловао није ни једне; силом је отимао, кад му се је која свиђала, не питајући за вољу; и тако наплагаше само на престрављене им погледе и слушаше само молећиве речи, — љубавних речи ни не познаваше. Прва Мехтилда гледаше на њега нежно, а говораше још нежније, не тужећи се на своју отмицу, ни на то, што је у кожминском замку била туђа, осамљена и као у ропству. Не пушташе само Маћка од себе, а заклинаше се, да хоће да му буде верна жена и слушкиња.

Та њена нежност заплела је срце Маћково, као мрежа. У загрљају Мехтилдину забрављаше, на час, на све, што га је гризло. Падаше му капто на памет кнез глоговски Хенрик и буђаше жеђ за осветом; подраживаше га Сенђивој, пребацујући му нерад; осећаше и сам, да је време да се извије из тих загрљаја и да ради успешније, него доселе, ако ће да се дочена власти у Великопољској, — али те намере и гнев ослабе, кад год погледа у црне очи Мех-

тилдине и кад зачује њен нежни глас. У замку се већ почело шапатом ронити на то, особито кад је пан Маћко заповедио, да се спреме собе за ту Немицу и кад их је сјајно искитио. Још се говорило, да су се тајно венчали.

И тако прође дуже време, — година, ако не и више. Док се најзад пан Сенђивој од Чарикова не могаше више уздржати.

— Маћко — рече један пут, гледајући мрко на њега — ја не мислим ту трошити с тобом живот у тутањ... У Одсечи су Наленчи ојачали, ја сам се закleo, да ћу им се осветити, а године пролазе у лудо. За то те ја остављам, јер си се ти изгубио у Немичину загрљају, па идем и радићу како будем најбоље знао...

Сенђивој није још никада тако дуго говорио, ни с таким жалашћу. Уморио се, да га је зној пробио по челу и удиљ гледаше на Маћка, који се смејаше и показиваше беле зубе. А после наједаред прискочи и загрли Сенђивоја.

— Искушаваш ме, криви ђаволе! — викну. — Ал' си право рекао... Очарала ме та жена, али то већ пролази, већ је прешло. Осећам, како ми опет срце бије као некада и отима се одавде... На Одсеч ћемо поћи на брзо, а сад још идем у Познањ, па онда краљу... морам бити намесник и осветити се глоговском кнезу... а овде се доконати власти!...

И од велике радости, што му је срцу одлаћнуло, начинио је те ноћи част у замку, а сутра дан, у рану зору, узев Сенђивоја, Скору и најугледније своје другове, крене се у Познањ, где беше збор шљахте.

— Видећеш ти сада — говораше Сенђивоју путем — да писам био глуп, што сам се примирио неко време. Шљахта је мало заборавила на старе увреде, Наленчи умирени буте, сад је време, да се ту учвретим.

Сенђивој сумњиво гледаше на њега испод очију и ћуташе.

— Сада идемо — продужи Маћко — на збор као угледни сенатори, не као разбојнички витезови, — ја сам љепћи, ти пакјељски кастелан.

Сенђивој пљуну.

— Ђаволу ћу дати кастеланство... — прогунђа.

— Подај, али не одмах — одврати Маћко, — јер је оно сада потребно... Ту се непрестано буркају против краља и малопољских закона, — еле треба се тиме користити. Кад им кажем:

браћа смо против заједничкога непријатеља, а тај је малопољско право... онда нам ваља склопити братски савез или конфедерацију, па ћемо имати снаге, којој не ће ништа моћи никоји староста краљевски.

— Мудро збориш! — крикну Скора, подскакујући на коњу од велике радости.

— Не ћеш успети! — промрља Сенђивој.

— Видећемо! — засмеја се Маћко. — Ја сам уверен, да ће сви за мном.

И не превари се у тој нади. Збор у Познању беше врло велик; дође Прецлав, кастелан познањски, а с њим други кастелани, као Јарош старогрошки, Војслав дрозњишки, Адам островски, неколико Заремба и Њемјеша. Све противници новог права, који одмах почеше против њега викали с великом жестином. А кад се већ духови распламтеше, диже глас пан Маћко.

— Браћо! — викну — не може то бити, да се ми подамо томе малопољском праву, јер онда ће Краков завладати над нама... а то се не може допустити! Грађани склапају, против нас витезова, братске савезе — ми пак без јединства ходимо сваки за се, и онда је лако краљевском старости да нас гази свакога појединце. Читајте нови закон: за убиство, разбојство, насиље, палеж, уништавање граница и пчелињих пањева... ха! ха! ха! Највишу казну: „седамдесет“ суду, а „петнаест“ породици, дужан је утерати староста у целости, запленом, узимањем у залог... Та онда не ће бити никога међу нама, кога тај староста не би притиснуо залогом... А ко ће се тиме обогатити? Само суд или краљ против нас, и породице, које туже — непријатељи наши!...

Усклик опћега пристајања поздравите речи.

— Учинимо онда — настави пан Маћко даље — узајамни завет љубави и братинства, за вечита времена, да ћемо се узајмице помагати против свакога...

— Не против краља... — јавише се гласови.

Пан Маћко бистро погледа. Хоћаше можда порећи, ал' се умери.

— Не против краља — понови — него против права, које хоће да нас потлачи... Никоји од нас не ће оставити другог на цедилу ни у којој прилици, него ћемо се узајамно бранити мачем, жртвујући живот и имање, и остати у братинској љубави...

— Тако је! тако је! — викаху. — Тако ми помогао Бог и свети крст!...

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

Пан Маћко се зажарио од радости. На Сенђивоја погледаше са слављем, а у речима беше умерен, да не поквари ствар.

Не приступише ипак одмах писању и потписивању акта тога братинскога савеза, јер не беше за онда војводе познањскога, а он је први требао да потврди тај акат. Бојаху се још да не ће краљ то достојанство поверити своме поузданику, а, Боже сачувај, можда и коме малопољском великашу. За то се жртвова пан Маћко, да сам главом оде у Краков, не би л' стао на пут тој опасности. А кад пристадоше на то са свим вољно, признаде и Сенђивој, да је пан Маћко врло вешто извршио читаву ту ствар, баш како је и мислио.

А Борковиц, као да му је у тај мах придошло разума и превејаности, све је духом својим схватио и овако рекао Сенђивоју и Скори:

— Пазите ту, да се те намисли и жеље не охладе, докле се ја не вратим. А вратићу се као војвода познањски, потврдићу акат конфедерације, па ћу, са својом дружином и том шлахтићком фукаром, бити господар, кога ће се бојати и Казимир, не само кнез глоговски...

Повратио се још на неко време у Кожмин, ал' се одмах опростио са Скромом, који је требао да, у Познању, подржава тај дух међу шлахтом,

(Наставиће се)

и са Сенђивојем, који ће остати са осталом дружином у кожмињском замку.

А на поласку рече још намрштеном Сенђивоју:

— Нека те не таре брига због те Одсечи и Наленча. Осветићемо се тим већма, што дуже чекамо. Али треба прво ојачати снагом, да нам вика не може нашкодити...

Сенђивој проврча нешто неразумљиво, зловољно, а Маћко му се наже на ухо и додаде:

— Пази на Мехтилду, да ми буде верна у тој остављености... Не волим је, али не бих допустио невере, особито, јер је мати мога детета.

Сенђивој скочи као опарен и погледа у чуду, јер нико, па ни најприсијнији пријатељи пана Маћка не знађаху, да је Мехтилда, баш у то доба, повила синчића, кога Борковиц признаде за свога, и назва га Фридхелмом, немачким именом.

Не беше то по ђуди Сенђивоју, који није трпео те Немице, јер је умекнавала витешко срце својом нежношћу. Сад се побоја, да ће дете свезати с њом за увек пана Маћка и у мислима стаде ковати заверу против Мехтилде.

— Почекај! — гунђаше кроз зубе, пратећи очима пана Маћка, — биће новина, кад се вратим.

ПОУКА

ОЦЕАНСКИ ПАРОБРОДИ

Кад је Колумб открио Америку, сваке године као да је расла земља пред очима људи, који су пловили на запад — иза атлантског океана указа се нов део света, који се пружа од далеког севера на далеки југ, а иза овог дела света нов океан, „грдно неизмерно море, веће него ниједно познато море, тако велико, да се не може ни схватити колико је“, као што је објавио зачуђеном свету историчар и сведок првог пловљења око земље. На свом првом путу Колумб пуних тридесет и шест дана ништа друго није видео, него само небо и воду — а данас хиљаде људи, који буду ишли на светску изложбу у Чикаго, из старог у нови свет, љутиће се на капитена, који их не буде за осам

дана пренео на обале америчке. Наравно од онда до данас прошло је доста времена; данас је са свим други век, данас је све постало ближе, као да је земља постала мања. И водена пара јесте тај мађијоничар, који је све то учинио.

Та још и у почетку нашега деветнаестог века, врло се споро по мору путовало. Са јужнога врха Енглеске па до Хелифкса у Новој Шотландији у Северној Америци требало је пловити обично тридесет и два до тридесет и три дана, а тај је пут у округлу броју дугачак три хиљаде морских миља (једна морска миља = 1852 метра). И тада су лађе биле још са свим упућене на ветар и каквоћу времена; али године 1807 начинио је тамо, у новоме

свету, Фелтн први згодан пароброд „Claremont“, и тако се поче приближивати време, када ће пара помагати човеку при пловљењу преко океана. Већ године 1819 усудио се пароброд „Savannah“ да први плови преко океана и прешао је из места Savannah у северној Америци до Ливерпула у Енглеској за двадесет и шест дана; но покушај није био одлучан, јер се на томе путовању морало осам дана пловити на једра — дакле помоћу ветра.

Тек године 1833 једино помоћу паре пребродило је пароброд „Royal William“ „велику бару“; тај је пароброд пошао из Америке 18 августа а 12 септембра сретно је приспео у место Gravesend, што је на ушћу реке Темзе у Енглеској. Углед нових лађа бивао је већи и пет година доцније пароброд је одржао победу над лађом ветрењачом, када су енглески пароброди „Sirius“ и „Great Western“ из Бристола у Енглеској стигли у Њујорк за петнаест до двадесет дана.

Са грозничавом журбом поче сада свет правити нове и све боље пароброде. Да би се могле ковати грдне шипке, које требају за парне машине, почео је у Крезоту у Француској године 1842 да ради први чекић на свету, који пара диже, — модерни ци лоп недавно је славио педесет година свога рођења. Место точка на паробродима дошла је обрталка (Schraube), и већ године 1845 пловио је преко океана први пароброд на обрталку; машине су биле поправљане и сваке године су пароброди све брже и брже пловили. Особито се ишло за тим, како да се што брже прелази океан међу Јевропом и Америком; поједина паробродска друштва надметала су се, које ће брже преносити путнике и пошту преко океана, а у такву надметању рачунало се на сате и минуте а не само на дане.

„Једна лафта још не чини пролећа“ — на тако и један брз пут преко океана још није доказ, да је лафта добра. И пароброди морају рачуна водити о лепу и ружну времену; и боља лафта може доцније да дође, а лошија пре, ако је ова имала погодније време. У таквим приликама одлучују једино бројеви у средњу руку, добивени по просечну рачуну. С каквом брзином плове поједини пароброди океански, најбоље казује преношење поште. Генерални поштар Њујоршки издаје сваке године статистику, у којој се казује и о томе, што је мало час наговештено; и по статистици изданој за годину 1891/92 не-

мачки један пароброд одржао је победу — био је први. Немачки брзи пароброд „Fürst Bismark“ први је био на мети. Тај пароброд да пренесе пошту из Лондона у Њујорк треба просечно сто седамдесет и један сат и три минута, дакле седам дана, три сата и три минута. За њим долази енглески пароброд „Teutonic“, који је онај пут прејурисао за сто седамдесет и пет сати и два минута; енглески пароброд „City of New-York“ за сто седамдесет и девет сати и четир минута; на четвртном је месту немачки пароброд „Havel“, који је препловисао онај пут за сто осамдесет и два сата и осам минута. Све те лађе просечно пређу двадесет морских миља за један сат — заиста грдна брзина, кад се сетимо, како су, скоро да кажемо, милили први пароброди преко океана!

Но ми живимо у добу, где се јако полаже на брзину; нама је то још споро, како се данас путује из Јевропе у Америку; ми бисмо хтели још пре да прејурисамо преко атланског океана; дакле: дај још више паре! До душе, то је лако казати, али тешко извести! Да се та жеља испуни, многи инциденти лупају главу.

Брзина пароброда зависи од јачине парне машине; но јачина парне машине стоји у врло незгодну одношају са брзином самога пароброда. Хоће ли данашњи наши брзи пароброди брзину пловљења да повећају само једном морском миљом, на то већ морају сваког сата плаћати са хиљадама коњских снага. У једном енглеском стручном листу недавно је изнесен о томе тачан рачун, а основа томе рачуну јесте брзи пароброд „City of Paris“.

Треба ли да тај пароброд има брзину од десет морских миља за један сат, машине његове морају бити јаке две хиљаде и двеста коњских снага. Повећају ли му брзину само за полак толико, дакле на петнаест морских миља за један сат, онда за то није доста можда три хиљаде триста коњских снага; са свим је друкчији тада одношај; тек кад су машине јаке седам хиљада триста коњских снага, биће она брзина. За брзину од седамнаест миља за један сат треба већ 10.700 коњских снага, за деветнаест морских миља треба 15.000 коњских снага, за двадесет миља 17.500 коњских снага, за двадесет и једну морску миљу 20.300 коњских снага, за двадесет и две морске миље 23.300 коњских снага а за двадесет и шест морских миља треба неких 38.500 коњских снага — заиста голема снага, и увек треба да имамо

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

на уму, да ти бројеви вреде за онакав типус пароброда, какав је пароброд „City of Paris“. Највеће брзине, које су до сада заиста постигнуте, јесу просечно двадесет миља за један сат. Кад те бројеве узмемо на ум, онда ћемо се лако уверити, како мора грдних новаца да стаје свако повећавање брзине у пароброда, јер парне машине требају угља!

До душе и у конструјисању машина постигнут је успех, те данас релативно мање требају угља него што су требале пре. А колики је тај успех, бројеви ће нам најбоље показати. Пре тридесет година парне машине по старој конструкцији трошиле су сваки сат подруг килограма угља за сваку коњску снагу; кад су начињене парне машине с пуним притиском (Compound), спало је од прилике на један килограм, а од године 1864, од када имамо парне машине са троструком експанзијом, треба само три четвртине килограма угља, сваки сат за сваку коњску снагу, а данас праве машине већ и са четвороструком експанзијом. Пре тридесет година пароброду од 1000 коњских снага требало је за пут од двадесет дана 14000 мт. центи угља, данас пак толики исти пароброд треба од прилике само једну трећину од тога. Где пак треба да се парна машина појачава са хиљадама коњских снага, ту је количина и потрошња угља врло важна околност, те за то настаје питање, а је ли вредно бацати се у толики трошак, кад се пут тиме скраћује само тек за неколико сати! И за то држе многи, да смо ми данас, са данашњим нашим паробродима дошли до крајње већ границе. Други пак веле:

„време је новац“ те не питају, шта стаје, само ако се може постићи што већа брзина у пловљењу пароброда. И збиља, неко енглеско друштво гради у овај мах два брза пароброда „Campania“ и „Lusania“, дугачки да буду сто осамдесет и три метра а машине да им буду јаке 26.000 коњских снага, те ће ти пароброди брзином надмашити све досадашње најбрже пароброде — шта више проносе се гласови, као да имају неки у плану да почну правити лађе, дугачке двеста тринаест метара, са 30.000 коњских снага!

До сад смо говорили о брзини увек у морским миљама. За то ће нашим читаоцима добро доћи, ако им то исто кажемо и у мери, која је нама, који немамо с морем никаква посла, познатија. Најбржи данас пароброди пређу за сваки секунд од прилике десет метара. Ради срањивања споменућемо још и ово: кад коњ трчи, пређури за један секунд четир до пет метара; особни железни воз за један секунд девет метара, брзи воз четрнаест метара, муњевити воз двадесет и један метар, а у најновијој проби на централној железници Њу-јерсијекој у северној Америци, била је брзина четрдесет и два метра у једном секунду! Заиста грдна брзина! На гвозденој шини дакле надмеће се парни коњ са орканом (великом буром), која има брзину тридесет до педесет метара у једном секунду. А да ли ће и пароброди достићи кадгод толику брзину? У наше дане све је могуће, и нико не може ни слутити, чиме ће, каквим новинама данашња унапређена техника у грађењу лађа људство још изненадити!

„Gartenlaube“.

Андреја М. Матић

КЊИЖЕВНОСТ

ГЕТЕ И НАПОЛЕОН

По мемоарима кнеза Таљрана *

Вад је први Наполеон године 1808 пошао у Ерфурт, да са руским царем Александром преговара о новој деоби света, био је још на висини своје среће. Та стара Јевропа није од хиљаде година амо видела човека, који влада тако па далеко, човека, чија је

свемоћ била скоро неограничена. „Ја сам Карло Велики!“ издерао се на своје дворане, кад су га једаред сразнили само са Лујем XIV, па било је ту нешто и скромности, да није још више захватио, да се просто није прогласио да је бог те паредио да се службе служе у славу његовој лич-

* Mémoires du Prince de Talleyrand, 2 volumes. Paris, Calmann Lévy.

ности. Место њега чинили су то други. Одиста му се молили као богу а бојали га се као ђавола. Руска царица-мати није хтела да пусти свога сина у Ерфурт, јер се згрозила, кад је помислила, да га Корзиканац без мисла околишења може смакнути. Убици војводе од Ангијена импутирало се свашта. Такав страх је савио леђа и владарима у рајском савезу, такав страх је и најстарије крунисане главе у прашипу бацио пред тог новог човека, који је као вихор дојурio био у јевропски концерат. У Ерфурту, у дочекалишту тога силника, свако су јутро у онкладу пузили владоци те се Таљрап, који је бар много држао на спољашњи пристој, ма да му достојанство кукавног човечанства није баш бог зна како лежало на срцу, морао зачудити, како ли се све могли понизити они мали великаши. Како он каже, то је већ превазилазило сваку меру. У Ерфурту су краљеви сами понижавали краљевство и проигравали поштовање свега света. Три пут се ударило у бубње, кад се један од оба цара провезао крај позоришта, а један пут, кад је то био који краљ. По који пут је француска гренадирска стража и у овом случају ударила у бубањ и по други пут, по одмах би официр викнуо: „Доста, то је само краљ!“

Па ипак је већ тада пошло натрашке корзиканском рушиоцу и осниваоцу престола. Трагична му је кривица била неситост а у ту је кривицу запао био већ до грла. Најпре је хтео да поруши сваки престо Бурбонаца, па онда у опште није хтео да трпи никаквих владара више у Јевропи, осим оних по милости Наполеоновој, најзад је стао сневати о свету, у којем на сваком престолу седи по један члап његове својте. Тако створи краљем свога брата Јосифа, свога брата Луја, свога брата Јеронима. Обично је говорио, да краљеве „наименује“. Наименовао је краљеве, као што се наименују чиновници, и сматрао их је као такве, као отпусливе чиновнике, који ваља да слушају, иначе ће их збацити. Кад је једаред улазио у неку малу шпанску варош, читао је на славолуку ово: „Ко краљеве намешта и скида, стоји над краљевима“. То је било ула-

гивање које му је највише уху годило. У срећи је био несит. Кад је пошао у Ерфурт, у потаји је смерао да уништи пра стару хапсбуршку монархију. Као за што да буде тешко, разбити Аустрију, кад је већ пошло за руком, срушити Пруску у боју код Јене? У овај се бој није био упустио без тајне стрепње; Фридриха Великог још пису били заборавили у Француској, ратна слава пруске војске још је била неповређена. Но цар је дошао и победио, а сад за тих ерфуртских дана приредили су њему у част велик лов баш на бојишту код Јене, где је на две године пре тога погинуло толико немачких синака. Обесије човек није могао изазвати завист богова. Таљрап је био један од првих, ако не баш и први, који је осетио, да тако беспримерна срећа не може трајати вечно. Већ после тилзитског мира затражио је да буде отпуштен — први нацов, који је утекао са лађе. И Наполеона сама стале су почесто мучити зле слутње. С краљевима и краљевинама умео је брзо да буде готов, био је доста јак да уништи силне војске, по на развалинама света, који је он разорио, дизало се нешто, што није могао да схвати, што није могао да покори, а то је био национални дух. Још га је у Шпањолској познао а сад је и у Немачкој осетио дах те невидљиве силе. Данас се зна из једног писма Волтманова (Goethe-Jahrbuch, шеста свеска), да је Гете баш тада мислио да све одличне представнике немачког душевног живота сазове на збор у Вајмар. Конгрес против конгреса, Вајмар против Ерфурта. Овде су већале крунисане главе, онде је ваљало да се састану владари уметности и књижевности. Тај се план није остварио, али намера већ доказује, да се почео будити немачки национални дух.

Са тим је духом гледао Наполеон да дође у додир, а Ерфурт му је дао прилике на то. Можда је било по његовој нарочитој жељи, што је саксонско-вајмарски војвода Гета и Виланда позвао у Ерфурт. Оба су песника са свим лепо пристајали у свиту немачког владара, ма да се ту ипаче чула само најстарија феудална имена. Гете је 29 септембра стигао у Ерфурт а већ је

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

капда 1 октобра био на леверу у францускога цара. Сутрадан га је Наполеон изреком позвао. Што се та два суверена разговарали, владар на престолу и владар од ума и духа, о томе Таљранови мемоари говоре прилично другачије, но што је до сад забележено. Таљран уверава, да је ово права истина што он каже. Он је Гета испратио, да га зове на ручак, па онда је код куће цео разговор написао од речи до речи. Таљран, који је иначе био само за високу и највишу политику, записује разговор међу царем и немачким песником!

То је по себи већ знак, да му се та ствар чинила важна, чак политички важна. Гете сам за чудо није никад хтео много да приповеда о том састанку и тек се пред смрт дао навести, да напише своје успомене на тај састанак. Што је записао, ма да је кратко и само као нацрт, доказује, да му је и после десетина година све још било живо у души. Улази пред цара. Овај седи крај велика округла стола и доручкује, у једном куту Таљран, у другом Дари. Цар даде знак песнику, да приђе ближе. Гете се приближи, поклони се на стане мирно, без театрална поноса, у својој једноставној песничкој величини, и спољашње узорита појава. Цар га гледа дуже времена. Да ли наједаред осети, да у Немачкој има још сила осим оне, коју је он сломио? Да ли се задиви природном достојанству тога човека, који са свим одудара од прегибљивих дворана? Доста то, он му се јави онако, како је то већ забележено у историји немачке књижевности: *Vous êtes un homme!* За тим кажу да је отпустио Гета а рекао опима око себе: *Voilà un homme!* Та два усклика су као оквир целу разговор. У Таљрановим мемоарима нема ни једног ни другог. У Таљрана разговор почиње свакидашњом фразом царевом: „Господине Гете, ја се веома радујем што вас видим!“ а наставља се овим Гетовим комплиментом: „Ја видим да цар уз пут опажа и најнезнатије ствари“. Тако се причало у Тилеријама. Но вероватије ће бити оно Гетово *Vous êtes un homme!* Усклик је тај и сувише карактеристичан и сувише јединствен, а да га је ико могао измислити. Те су речи свакако биле изречене. Таљран се

сваки час љути на улизивање владарâ: у Ерфурту, вели, није видео ни једног човека, „који би с племенитим пристојем погладио био лаву гриву“. Тог човека, тог јединог човека ваљало је тражити међу песницима.

После овога увода пита цар свога госта, колико му је година. „Шездесет“. О годину дана прави се старији. Скоро на дан је од цара старији за двадесет година. Гете је рођен августа 1749, Наполеон је рођен августа 1769. Онда разговор, по Гету, пређе одмах на књижевност, најпре на Вертера, кога је Наполеон „скроз и скроз био проучио“. Зна се, да га је у Мисир био понео. Хвалио се, да га је седам пута прочитао а песнику је означио једно место, које му се чинило неприродно. Које место? Гете је уживао да затаји то место а радознала запиткивала радо је једио одговором: „Погодите!“ Од тајнога саветника Милера дознало се после, да се Наполеону „то, што су смешани мотиви увређена честољубља са мотивима страсне љубави“ чинило неприродно а Гете је смешећи се давао Милеру за право. Још важније је оно, што цар рече за француску трагедију, а он је „француску позорницу посматрао са највећом пажњом, као какав криминалан судија“. Ошинуо је том приликом суђајску трагедију. Шта то сад човек хоће са судбином? „Политика је судбина“. За све то ништа не знају Таљранови мемоари, но тим још није речено, да ти мемоари доносе само неистину о састанку Гетову с Наполеоном.

Кад се изостави оно, што је невероватно, попуњавају ти мемоари слику. По Таљрану разговор одмах после првог поздрава прелази на Шилера, од кога цар вели да је читао само тридесетгодишњи рат: а у том, вели, може човек највише наћи грађе за булварске драме. Гете речито брани своје велике земљаке: Шилера, Лесинга, Виланда. Разговор прелази онда на Théâtre français, чије су прве снаге биле позване у Ерфурт, на француске жалосне игре, на француска три јединства, на Гетово обрађивање француских трагедија. Мало онда залутају у политику. „Је ли ваш народ срећан?“ — „Много се нада.“ Па онда опет опаске о позоришту, о

свечаним приказима, играма, о партеру краљева. Да ли Гете познаје кнеза-примата Далберга? Дабогме да га познаје! Наполеон је седео у кући, где је пре више него тридесет година становао Далберг као намесник, где је Гете сам проживео толико веселих и тужних часова. Биле су ту још старе тапете, само је нестало старих слика с дуварова. Овде је некад висио лик војвоткиње Амалије, у редутском оделу, са црном полуобразином у руци. Бог зна, камо се уклонио тај лени рококо-лик испред нове бучне дивоте. Сам Далберг сад је

један од владара, које је створио Наполеон. Гете му хвали дух, знање, племенитост. Вечерас у позоришту, одговара цар видећете тог ретког човека, како спава на рамену виртембершког краља. Најзад Наполеон пита за Коцебуа а Гете моли цара, да код руског нара Александра рекне добру реч за сибирскога изгнаника. Но ту већ подобро рамље текст Таљранов. Коцебуе већ пуних седам година није био више у Сибирији, шта више је од то доба био опет у Вајмару а то је Гете добро знао.

(Свршиће се).

КОВЧЕЖИЋ

КЊИЖЕВНИ ПРИКАЗИ

Симо Матавуљ. Из разнијех крајева. Нове приповијетке.
Садржина: *Стотинар*. — *Нови свијет у старом Розопеку*. — *Преображења*. — *Дете*. — *Нововерци*. — Мостар, издање прве српске књижаре Владимира М. Радовића. 1893. стр. 237. — Ова најновија збирка приповедака познатог нам најновијег приповедача С. Матавуља, као што видимо, садржи пет приповедака, којима је градиво из српског нар. живота у разним крајевима и које су већ угледале света у нашим повременим листовима и часописима, као у „Стражилову“, „Отаџбини“, и „Босанској Вили“. Знамо С. Матавуља као једног од најбољих приповедача новије нам књижевности, који се у својим приповеткама одликује нарочито познавањем срп. нар. живота у свима крајевима Српства, а особито у крајевима приморским и црногорским; сем тога његове приповетке провејава ведар хумор и одабрана тенденција. На првом месту је приповетка „Стотинар“ (од стр. 5—12). Ово је кратка цртица из црногорског живота. У њој се износи оданост и љубав, коју Црногорац гаји према својој отаџбини и како му се и у највећој невољи тешко растати с њоме. У овој приповеци је као у каквој скици само изнесена та црта из црногорског живота, а иначе нема у њој много песничке уметности ни особита цртања карактера. На другом је месту „*Нови свијет у старом Розопеку*“ (од стр. 17—72), најлепша у овој збирци, изашла је у овом листу прошле године; у њој се износи слика из живота људи, који живе мање више ван домањаја напредних — модерних — идеја. Приповедач се много забавио детаљним описивањем свега, што је као ново изазвало велике промене у староме Розопеку, где је дотле живео конзервативан, полуобразован свет. Што мало не пристаје овј приповеци, то је, што има много описивања и ређања, и што опис старог света и опис новог не стоје међу собом у симетричну одношају. Описивања треба у оне да буде

само толико, колико је потребно за обраду и за органичну целину у приповеци. Описане су овде и неке ситнице, које су могле са свим изостати, јер несу битни део органичне целине. Цртање појединих лица је доста тачно, но цртање њихових карактерних особина је ретко и не са свим значајно. Тенденција је целој приповеци та, да се докаже, како нове идеје долазе у сукоб са страним навикама, док најзад нове не победе. Само ипак неје приповедач изнео то у облику модерне приповетке, какву би данас очекивали са таквом тенденцијом. Многи моменти несу потребне последице из прилика, одсудних у приповеци, већ их приповедач по својој вољи тамо намешта, те по томе на многим местима ова приповетка неје ништа друго, до механично ређање појединих момената, који тешко склапају органичну целину. Особито нам Розопек излази пред очи као нека чудновата варош са још чудноватијим становницима. Иначе је ова приповетка врло занимљива и вреди је с пажњом и студијом прочитати. На трећем је месту приповетка „*Преображења*“ (од стр. 75—170). Ова је приповетка такођер врло занимљива и веома слична са својом претходном другом по изради, само што су и једна и друга некако при крају и сувише засечене и кусаве, свршетак не стоји у једнакој пропорцији са почетком и средином. Градиво је овој приповеци из ђачког живота у Далмацији; јунак те приповетке је ђак, чији се живот детаљно прича од најнижих школа све до осмог гимна. разреда, по том је врло у кратко изнесено и завршено онако на браву руку. Но поједине епизоде су врло занимљиве. Цело је верна слика сиромашна, но добра ђака. Описа има и овде доста, но сви су већином прикладни и пристају органичној целини. Лица су верно оцртана, прем да нема ни овде оног дубоког психолошког ресора. Иначе има местимиче ведра хумора као особите особине приповедачеве. Поједине су епизоде кад и кад брзо поређане и скокови су чешће хитри, док је међу тим по нешто преско потребе развучено, као н. пр. онај пут Ђеда, Влада,

WWW.UNILIB.RS
УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Шпира и Ивана. Има иначе и рефлексија националне природе. Слика је дакле у главном описне природе. Ова је приповетка изашла први пут у „Отаџбини“. Тешко је категорично одредити ипак, која је лепша од ових двеју приповедака, да ли „Нови свијет у старом Розопеку“ или „Преображења“: по градиву су различите, а по изради веома сличне и својим одликама и махнама. По том долази „Дијете“ (од стр. 173—193), лепа нежна прича из живота једног свршеног гимназисте са нешто лирских налева. Може послужити као добра поука за оне, који богатством својим не живе природно, као што овде чини спахинуца. Градиво је иначе узето из српског живота у некадашњој Војводини. И ова је прича занимљива. По примедби приповедача којој је требало бити штампана ова прича источним разречејем. На крају је пета приповетка „Нововерци“ (од стр. 197—237). Градиво јој је из београдског друштвеног живота, а нарочито из нововерског, назаренског. Тенденција је та, да се изнесе назаренска заслепљеност, фанатичност и настраност. Црта је цела занимљива. Описивање је живо и занимљиво. Овде се истиче та махна, што несу довољно опртана лица, која су противни елемент назаренима, јер онај професор богословије и поп Коста несу прави бравиоци наше вере против фанатичности и глупости назаренске. Опис назарена је у детаљности прилично развучен и неке би ситнице могле са свим изостати. Иначе својашњи облик ове књиге је леп и угледан; напред је и лик приповедача. Језик је са свим чист и народан, стил веома прост и лак. Прве четири приповетке су писане јужним, а последња источним разречејем. Матавуљ иначе као стручњак проучава српски језик научно и труди се да му у књижевним радовима буде језик што чистији и слободан од сваких варваризама. У његову језику налазимо речи, којима би могли и требало би да заменимо стране речи истога значења. Овде ћемо навести само неке, што их је Матавуљ у овим приповеткама употребио, као н. пр. *красавица* = палидрвце, *жигица*, *шибица*, *манина*; *погипетица* = штикла; *двораница* = сала, соба; *кровињара* = шатра; *ипроданица* = дућан; *подивница* = подне; *стојница* = штапа; *стакленица* = флаша; *иљоска* = чутура; *омастити* = бојадисати; *рукомије* = лавор, леген; *свечаник* = свечан дан и т. д. Но поред свих врлина у језику, долазе у овој збирци и неке омашке у језику, прем да су незнатне и махом формалне природе, као н. пр. облици од *стегти* с негативном шишу се заједно, а треба одвојено: *нећу* м. *не ћу*; исто тако *међутим* м. *међу тим*; *поврх* м. *по врх*; даље страво је *бзобразлук*, *кревет*, *силерија*. Одвојено треба писати и *рем да*, не *премда*, *узалуд* м. у *залуд*; исто тако *из небуха*, не *избуха*; на суперлатив *најјачи* ваља писати *најјачи*, а не, као што накнадно писац исправља најјачи са најјачи. Реч *супружански* (стр. 83) не би такођер требало употребљавати у том значењу, које јој се обично хоће да да, а не значи то. Сем овога је језик са свим чист и узорит. Поред овог, што опазимо, препоручујемо најтоплије ове занимљиве приповетке свакоме. Цена је књизи само 75 новч.

В. Пешта.

А. П.

Ђорђе Стратимировић. Ромони. Пјесме. Извео их — Дубровник, „српска дубровачка штампарија“ А. Пасарића 1893. Мала 8-на, стр. 75. Цена? — Управо је сад некако година дана, како смо читаоцима „Стражилова“

приказали „Таласа“ Ђорђа Стратимировића. Казали смо тада, да би било смело, рећи, да песник „Таласа“ не ће моћи и што боље „удесити“, него што су тих педесет „Таласа“, но сад бисмо богме дошли у неприлику, кад би се затражило од нас, да то још једаред кажемо. „Ромони“ не само да нас нису утврдили у томе мишљењу, него су нас навели да здраво посумњамо, да ли би било смело, рећи оно за песника „Таласа“. „Ромони“ до душе одају нешто више песничке жице, зарониња из њих истина по који пут и чист осећај и не свакидашња рефлексија, па опет им не достаје много, да би се могли и допасти, а камо ли занети. Много има тавна, нејасна у тим „Ромонима“. Оно се види да их је већину „извео“ „црним очима“ (стр. 21) „дивном оку“ (стр. 40), „драгим тим очима“ (стр. 39), „црног ока силеном бају“ (стр. 52), „љиланраму“ (стр. 21.) „кајмак гргу“ (стр. 23), па чак и „рукавици милој, малој“ (стр. 22); види се даље, да их је доста „извео“ „милом роду српском свом“ (стр. 5) па опет човек код по којег мора и сам дах зауставити, не би ли чуо, шта то „ромони“ тај „Ромон“. Шта више и XXXVIII, који је по замисли између свих педесет још понајлепши, тако некако нејасно одјекне у појенти, да се човек једва разабере у том звуковном хаосу. Биће да је највише криво томе то, што Стратимировић никако не може облик да свлада, никако не може да га доведе у склад са идејом. Најеклатантније се то види по сонетима (IX, XIX, XXVIII—XXXIII). Доста дугачки редови (десетерци) па уз њих још и позамашни волумен сонетски — и опет тамно па тамно. Ал да, ту опет треба у толико више сликова а са сликовима Стратимировић кубури. У великој незгоди долази н. пр. у педесетом, последњем „Ромону“, којем је натпис „Превлака“, чак до тога галиматијаса у синкоповану, да у придеву „српска“ изостави „п“, да би могао добити слик на „дрска“. Према том су чуду оне синконе à la „руж'на“ од „ружина“ (стр. 4) још смиле и ковиље. А и у елизији чини Стратимировић ненадмашна чудеса. „Н' ови дан“ (стр. 54), д' обори“ (стр. 42), „ак и“ (стр. 39) и „шт' осташе“ (стр. 70) заиста су увика у својој врсти. Узалуд се опиремо, силом нам се намеће уверење, да је Стратимировићевој појезији главно обележје нека манирираност, неко поквиштво у песни. А после Бранка, Змаја, Ђуре Јакшића и епигона им певати поквишки, више је него највише и смешно. Или зар песник, који осећа и мисли чисто српски, може са гвозденом консеквенцијом говорити овако: „Сунчаница цигла тек мимо облак ал' нек прође“ (стр. 6.), „мирис али њих и мене грли“ (стр. 8), „дух та срце треба“ (стр. 14), „три на близу што ал' стоји“ (стр. 17), „свећ ал' траје чама (стр. 18), „скрит' ал' не мо'ш вељу рану (стр. 22), „души мојој затајит' те ал' не знам“ (стр. 26), „ја ал' гајим сету своју“ (стр. 29), „ти под смјех стави моју ал' збиљу“ (стр. 35), „залуд прегли али да освоје“, „тек ал' цвјетак један раст'о б'јели“, „худи разум злобно али вели“ (све троје на стр. 37), „свећ ал' помоћ у час пр'јеки стигне“ (стр. 38), „то ал' дознах“ (стр. 39), „срцу ал' мом“ (стр. 40), „небу ал' корит“ (стр. 40), „дух ал' извести“ (стр. 41), „животворну зраку али —“ (стр. 60), „кад ме изда свака нада и с' одрјеше земске споне“ (стр. 36)?! Читајући то човек и нехотице заборава српски па га изненади на стр. 20 „ал' аиђелски уз њих хор“, на стр. 25 „али поглед ова ерока заборава ја не дам“ и на стр. 46 „ал' до задњег пламенова маха“.

Немамо разлога порећи, да Стратимировић осећа и мисли српски, али то стоји, да његови осећаји и његове мисли апсу одевене у српско рухо. Ти су осећаји неки господичићи у фраку, лаку и клаку, а мисли су те неке кафи-перке у амбир-тоалети.

Г.

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ

— Још пре две године изашла је у органу мађарског етнографског друштва и мађарског народног музеја (Ethnographia, szerkeszti dr. Jankó János) студија Суботичанина Иваније о етнографији Буњеваца. Та је студија на ново изашла у другој свесци монографије града Суботице. Том се приликом осврће сад на њу у реченом органу етнографског друштва и музеја у свесци за прву четврт ове године Ђорђе М. Поповић и доказује, да је Иванија, уз неколико, и то несретних, измена, преписао чланак Јосипа Антуновића из часописа „Hazánk“ од године 1858, у којем је Антуновић прерадио расправу Евгенија Сарића о суботичким Буњевцима у часопису „Regelő“ од године 1842. По што је навео пет великих места, из којих се јасно види, да му је тврдња истинита, вели да даље не ће да иде, јер кад би све хтео да прикаже, што је Иванија од Антуновића узео, морао би из расправе од шеснаест страна преписати дванаест.

— Прозле године месеца августа одржан је у Москви међународни антрополошки и преториско-археолошки конгрес, који је издао и неколико стручних дела. У првој свесци тог издања изашла је расправа свенаучног професора у Москви, Анатола Богданова „Quelle est la race la plus ancienne de Russie?“ Богданов је у тој расправи скупио резултат свога двадесетпетгодишњег рада и извео закључке, који су веома заинтересовали научнике. О Богдановљевој расправи говори Мађар др. Јован Јанко у часопису Ethnographia (1—3 свеска 1893) и саопштава, што Богданов пише о смеру и резултату својих подробних истраживања на преториским лубањама, које су ископане из преториског тумулика око Москве.

— Obzor у 107 броју региструје Живаљевићеву расправу о Качићу, што излази у Летопису Матице Српске, па му није доста да ужива, у „свакако важну појаву“, што Живаљевић налази, да Качић није правио никакве разлике између Срба и Хрвата, него се одмах стао „гојити“ и надом, како „се за коју godinu doći до uvjerenja (ko?), да је Качић згољни Hrvat, kakav u istinu bijaše, a ne pola Srbin, a pola Hrvat, kako sada Živaljević pomišlja“.

+ У светској литератури опет о Балкану изиде повеће дело. Guides-Joanne написа „Etats du Danube et des Balkans“ у две књиге. Стаје с повезом 16 фор. и 20 и. Не би требало заборавити, а да се и о овом делу која у нас не ркне.

+ Из „Филологическиа Записки“, што у Воронску излазе, а из прве свеске од ове године дознајемо, да је

А. Степовичъ на почетку ове 1893 године издао у Кијеву „Очерки из историје славијскихъ литературъ“, и да у овом делу од стр. 82 до 112 иде говор о Бранку и његовој поезији. Сам предмет једнога дела ове књиге захтева, да се и о том у нашој мајој књижевности проговори. Ако ми сами не ћемо да пратимо оно, што изиде у туђини о нама, а да ко ће други? — Степовичъ се бави нашом литературом од некога времена на овамо; он је, као што смо у своје време јавили читаоцима, и о нашем пок. Лазу Лазаревићу коју лепу рекао. У „Филологическиа Записки“ ради обично на рубрици „Славијскія извѣстїя“, у којима се реферирше и о нашим делима. У овој свесци Степовичъ проговори о IX издању Бранкових песама, дотакавши се с хвалом и Вуловићеве радње о Бранку.

+ Београдске новине јављају, да је проф. Карић дао у штампу брошуру „Србија и балкански савез“.

+ Од времена на време минхенске „Allgemeine Zeitung“ у књижевним додацима доноси и о српској литератури дописе. Један такав изишао је у 116 додатку, саопштавајући неке новине из „Јавора“, али, разуме се, с грешкама. На првом је месту реч о интересној студији Ст. Новаковића о боју на Марици 25 и 26 септ. 1371, што је изишла у јануарској свесци „Ратника“ (у минх. стоји Gátnika!), а за тим помиње радњу војноисторичку, која је намењена фебруарској свесци истога листа, а коју је писао такођер Новаковић, „der bekannte Meteorologe“ (!). — Говори се опет у кратко о геолошком друштву и знатнијим радницима у њему. Чудно, да је Жујовића име изостало! На крају је помен о смрти Мата Водонића.

+ У овом истом броју је и чланцић „Zur Geschichte der slovakischen Schriftsprache“. Чини се, да писац не иде у ступа за науком, када устаје да побрже неке писце шездесетих година, који писашу, да су Ђурило и Методије преводили на језик словачки!

‡ У трећем броју „Mittheilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen“ расправља Линперт о историском значају речи „жупан“ и „жупа“ у чешкој историографији.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

— У Љубљани дижу Словенци „Народни Дом“. Већ је стигло седамнаест нацрта и досуђене су награде. За који дан ће главни одбор изабрати један од нацрта и онда ће се одмах почети издати.

— Матица Хрватска решила је још лане, славећи педесетгодишњицу свога опетанка, једногласно, да кости грофа Јанка Драшковића, оснивача и првога председника Матице Хрватске, из Горње Радгоне у Штајарској пренесе у Загреб на Мирогој у аркаду за „хрватске препородитеље“ међу покојникове другове Илирце. По што је сад све спремљено, извешће се закључак месеца јунија ове године.

САДРЖАЈ: Песништво: Пуцолку у цвету. Кнез Борич. Мишко Убојица. Мрки Вук. — Поука: Оцеански пароброди. — Књижевност: Гете и Наполеон. — Ковчежић: Књижевни прикази. Књижевне белешке. Просветни гласник.

„СТРАЖИЛОВО“ излази сваке недеље на читаву табаку. Цена му је 5 фор. а. вр. на целу годину, 2 ф. 50 и. за по год., 1 ф. 25 и. на четврт год. — За Србију и Црну Гору 14 динара на годину. — Рукописи се шаљу уредништву а претплата књижари Луке Јоцића у Нови Сад. — За Србију прима претплату књижара В. Валожића у Београду.